

APIE SANSKRITO SINONIMIKOS VERTIMĄ Į LIETUVIŲ KALBĄ

R. MIRONAS

Sanskritas yra nepaprastai žodinga kalba. Jis turi labai daug sinonimų, kurie yra vartojami greta, net ir tame pačiame sanskritiškojo grožinės literatūros kūrinio puslapyje.

Lietuvių kalba taip pat yra labai žodinga. Ji turi sinonimų daugiausia veiksmažodžių srityje. Veiksmažodžio mušti suskaičiuota 22 sinonimai, plepėti – 21 sinonimas, lyti – 19 sinonimų ir t. t.¹

Tačiau paprasčiausių daiktavardžių sinonimų lietuvių kalba tiek, kiek sanskritas, neturi. Saulė sanskrite turi 75 pavadinimus, ugnis – 51, spindulys – 39, vanduo – 35, auksas – 33, gyvatė – 32, mėnulis – 32, medis – 30, priešas – 28, upė – 27, paukštis – 25, dramblys – 23, naktis – 23 ir t. t.

Iš šitų dvylikos atsitiktinai paimtų žodžių devyni (saulė, spindulys, auksas, mėnulis, medis, upė, paukštis, dramblys ir naktis) lietuvių kalboje visai neturi sinonimų (jų bent nerodo A. Lyberio sinonimų žodynas), o likę trys lietuvių kalboje turi sinonimų nepalyginamai mažiau: gyvatė – 5 (angis, kirminas, šnypštėlė, piktoji, ilgoji), priešas – 3 (priešininkas, nedraugas, neprietelis) ir ugnis – 1 (liepsna)².

Visai natūralu, kad sanskritas liūtuvi pavadinti turi 16 sinonimų, beždžionei – 11, o tigrui – 8. Indijoje šitie gyvūnai buvo savi. Bet nuostabu, kad ir arklys, kurs Indijoje buvo retas, sanskrite turi žymiai daugiau pavadinimų, negu lietuvių kalba, nors lietuviai iš seno garsėjo kaip arklininkai. Keturiolikos sanskrito arklio pavadinimų (ghoṭakas, turagas, tārṅśyas, turamgas, aśvas, turamgamas, gandharvas, arvān, saptis, vītis, vāhras, vājī, hayas, haris) jokiū būdu neatstos lietuvių kalbos žodžiai arklys, žirgas, ašvienis ir kuinas³. Lietuvių bėris, juodis, juodbėris, sartis, šyvis ir kiti panašūs pavadinimai reikalo nepataiso, nes sanskritas taip pat turi atskirus papildomus vardus įvairių spalvų ir atspalvių, skirtingų žymių ir net skirtingų charakterių arkliais.

Todėl sanskritiškojo kūrinio vertėjas į lietuvių kalbą dažnai atsiduria keblioje padėtyje. Ar galima vietoje dvidešimt–trisdešimt sanskritiškų žodžių vartoti vis tą patį vieną lietuvišką (geriausiu atveju – tris ar keturis lietuviškus)? Ar nebus tada menkinamas verčiamojo kūrinio vaizdingumas, išraiškiningumas?

¹ A. Lyberis, Lietuvių kalbos sinonimų žodynas, Kaunas, 1961.

² Ibidem.

³ Ibidem.

Norint pagelbėti šitam reikalui, galima būtų pasiūlyti etimologizavimo būdą. Reikėtų versti sanskritiškus žodžius pamoformeiui, pritaikant ieškomajam vertimui jau turimus žodžius arba net išrandant naują lietuviškų žodžių junginių prasmę.

Tačiau čia susidurtume su aibe klausimų. Žmonės, nesusipažinę su rytiečių fantastika ir patys dažnai pritrūkdami vaizduotės, tuojau sukiltų, imtų protestuoti. Jiems viskas turi būti aišku, kaip kriptolas, viskas turi būti logiška, lietuviška.

Ar galima vietoje žodžio ugnis vartoti žodžius spindinčioji, vežančioji (auką dievams), švytinčioji, valančioji?

Ar galima vietoje žodžio naktis rašyti lietuviškai žodžius juodoji, juodulė, tamsioji, tamsulė, tamsė ir panašiai?

Žinoma, skaitytojas supras, jei vietoje paukštis bus parašyta skrajūnas, sparnuotis, skrajoklis. Tačiau jis, be abejo, nustebęs, radęs parašyta: gimstąs iš kiaušinio, ore einąs, oreivis, dusyk gimęs ir panašiai.

Be abejo, man galėtų pasakyti: viskas priklauso nuo konteksto, be to, reikia turėti skonio ir saiko, truputį išradingumo ir sveikos vaizduotės. Ir juk verčiame mes ne atskirus žodžius, o sakinius, ir net ne sakinius, o sakiniiais išreiškiamas mintis, įvaizdžius, nuotaikas. Visa tai nenuginčijama tiesa.

Ir vis dėlto, kaipgi elgtis su sanskrito sinonimika?

Be abejo, tiek pat sinonimų lietuvių kalboje mes nerasime. Išvada: reikia, kiek galima, grupuoti sanskrito sinonimus pagal prasmės atspalvius ir vienos grupės žodžius versti vienu lietuvišku žodžiu. Šitaip elgiasi ir sanskrito vertėjai į kitas kalbas.

Štai priešas sanskritiškai skamba: abhimātis, abhiyātparī, abhiyāyī, amitras, arātis, asahanas, ahitas, jighāmsus, dasyus, durhṛt, dviṭ, dviṣan, dveṣī, panthakas, panthī, paras, pratipakṣas, pratyanikas, pratyarthī, pratyavasthātā, ripus, vairī, vipakṣas, viruddhas, virodhī, sapatnas, śatrus, śātravas (visur rašoma vardininko linksnis).

Žodžiu priešas galima būtų versti: dasyus, paras, ripus, vairī, śatrus, śātravas priešininkas—panthī, panthakas, pratipakṣas, pratyanikas, pratyarthī, pratyavasthātā, nedraugas—abhimātis, amitras, arātis, ahitas, neprietelis—abhiyāyī, abhiyātparī, asahanas, vipakṣas, viruddhas, virodhī, sapatnas, nekenčiamas—jighāmsus, durhṛt, dviṭ, dviṣan, dveṣī.

Žinoma, ciliuotoje kalboje šių nurodymų laikymasis nebūtų griežtai privalomas.

Reikia vengti vertime tokių lietuviškų žodžių, kurie turi emocinį krūvį, yra pašaipingi ar paniekos pilni. Pavyzdžiui, vagies sąvokai pažymėti lietuvių kalba turi ne mažiau sinonimų, negu sanskritas. Štai jie: vagilius, kručas, gribštukas, grabišius, kabišius, čiupkus, ilganagis, ilgarankis, ilgapirštis, lipšnagis, šapnagis⁴. Tačiau dauguma jų turi pašaipos atspalvį, ir jais nelabai tiktų versti rimtokus sanskrito sinonimus aikšgārikas, cauras, dasyus, taskaras, paras, parimošas, parimošī, pāṭaccaras, pāripanthikas, parās-kandī, pratirodhakas, pratirodhī, malimlucas, stenas.

Akys lietuviškai vadinamos ir vyzdžiais, ir veizėtuvais, ir žlibėmis, ir spangėmis, ir kukulainėmis⁵. Bet argi galima visus tuos žodžius pavartot

⁴ Ibidem, p. 237.

⁵ Ibidem, p. 17.

rimtame tekste, verčiant dešimtį sanskrito sinonimų, reiškiančių akis: akṣi, ambakam, ikṣaṇam, cakṣus, darśanam, dṛk, dṛṣṭis, nayanam, netram, locanam?

Sanskrito sinonimikos vertimo klausimai yra verti didesnio dėmesio ir platesnio panagrinėjimo.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Prancūzų kalbos katedra

Įteikta
1968 m. rugsėjo mėn.

О ПЕРЕВОДЕ СИНОНИМИКИ САНСКРИТА НА ЛИТОВСКИЙ ЯЗЫК

Р. МИРОНАС

Резюме

Необыкновенно богатый словами санскрит имеет очень большое количество синонимов, которые часто встречаются рядом, на той же самой странице произведения художественной литературы.

Литовский язык богат особенно глагольными синонимами. Однако богатством слов он не может сравниться с санскритом, который для самых обыкновенных вещей, животных и явлений имеет многие десятки названий. Хотя литовцы издавна славились как коневоды, а в древней Индии коней было мало, однако даже для понятия „лошадь“ в литовском языке имеются лишь четыре названия, между тем как в санскрите — четырнадцать.

Как же переводить эти многочисленные синонимы санскрита на литовский язык?

Предлагаемый способ этимологизации не всегда удобен, ибо люди, незнакомые с восточной фантастикой, трудно понимают довольно причудливые тропы и обороты санскрита.

В статье предлагается группировать синонимы санскрита по оттенкам смысла и слова одной группы переводить одним литовским словом.

Следует избегать в переводе тех литовских слов, которые имеют насмешливый или пренебрежительный оттенок. В серьезном тексте они не могут заметить многочисленных нейтральных синонимов санскрита.